

Tien vertellers
over het
kerkenproject

Blij met Buurtbakens

ontwerp de
tuin van
de toekomst

De vertellers

- 4 Nelleke Manschot stond aan de basis van Buurtbakens
- 6 Hans Luttik verbindt Haarlemse kerken bij Geloven in de Stad
- 8 Sara Stroux van het projectteam kijkt nauwkeurig naar (monumentale) gebouwen
- 10 Joke Rooseboom maakt van de Oosterkerk een Buurtbaken
- 12 Stascha Nelis van het projectteam brengt maatschappelijke organisaties bij elkaar
- 14 Thijs Bennebroek onderzocht mogelijkheden voor het verduurzamen van de kerkgebouwen
- 16 Bieke van Hees maakt een groene oase van het kerkplein van de PG Immanuel
- 18 Judith van der Wildt brengt met Stads klooster Haarlem meer zingeving in de stad
- 20 Thomas Ras en Joris Obdam en de eerste Buurtbakens-match in de HH. Anna en Mariakerk

COLOFON

Interviews:
Miranda Megens

Portretfoto's:
Joyce Goverde

Omslagfoto 'Burendag bij Buurtbaken PG Immanuel:
Sara Stroux

Architectuurfoto's:
Hans Peter Föllmi

Vormgeving:
Fonts + Files
visuele communicatie

Buurtbakens ervaren

In het project Buurtbakens onderzoeken zeven kerken in Haarlem en Spaarndam samen met de gemeente Haarlem hoe zij hun gebouwen kunnen delen met de buurt. Buurtbakens is mogelijk gemaakt door Erfgoed Deal en de gemeente Haarlem.

In deze interviewreeks, opgetekend medio 2023, vertellen tien betrokkenen over hun ervaringen met Buurtbakens om kerken, overheden en andere partijen te inspireren en te informeren over dit unieke pilotproject.

Wethouder Monumenten Floor Roduner:

'In Haarlem bouwen we veel nieuwe woningen en daarmee groeit ook de behoefte aan voorzieningen. We willen meer ruimte creëren voor zorg, ontmoetingen, rust en cultuur. Kerken zijn vaak monumentale gebouwen die centraal in de wijk liggen, en zij beschikken over ruimtes die ze willen inzetten voor de buurt. Dankzij Buurtbakens wordt in zeven wijken meer samengewerkt met maatschappelijke organisaties, en behouden we waardevolle gebouwen. Het is een mooi project dat een voorbeeld kan zijn voor andere gemeenten en wij delen de kennis die we opdoen graag.'

DE KRACHT VAN EEN WOORD

De naam Buurtbakens is een schot in de roos en geeft precies weer waar dit project voor staat. Een stevige plek in de buurt die iedereen makkelijk kan vinden. Anne-Ruth Leenman bedacht deze naam. Zij gaf in 2022 als coördinator het project handen en voeten én een klinkende naam.

NELLEKE MANSCHOT

‘De kracht van Buurtbakens is dat het samen met de kerken ontstaan is’

Nelleke Manschot is mede-initiatiefnemer van Buurtbakens

Het idee voor Buurtbakens ontstond een paar jaar geleden, vanuit de kerkenvisie die in Haarlem werd opgesteld. ‘Er waren al gesprekken met kerken gevoerd en een aantal liep nog, toen de vraag opkwam welke vorm de kerkenvisie zou gaan krijgen,’ vertelt Nelleke, indertijd adviseur erfgoed & ruimte bij de gemeente Haarlem. ‘Uit de gesprekken bleek namelijk dat de kerken het meest geholpen zouden zijn als zij het gebouw meer of vaker zouden kunnen gebruiken. Vanuit die gedachte ontstond het idee voor een matchingsvraag van functie en ruimte. Daarnaast wilden we met meerdere kerken ook echt iets realiseren. We hadden zelf wel een deel van de financiën, maar niet voldoende. De Erfgoed Deal leek goed te kunnen helpen. We hebben met het programmabureau diverse malen gesproken om ons project en ons doel scherp te krijgen.’

Vervolgens werd in gezamenlijkheid de projectaanvraag voor een Erfgoed Deal opgesteld. Daaraan werkten veel partijen mee: de Haarlemse kerkeigenaren/initiatiefgroep Haarlemse kerkenvisie, Coup Group, de afdeling sociaal domein van de gemeente Haarlem en de afdeling fysiek domein van de gemeente Haarlem. Het projectplan beschrijft inleiding en achtergrond; doelen en ambities; historisch en ontwerpelijk onderzoek; begroting; maatschappelijke relevantie en aansluiting bij beleid en de leeromgeving.

De kracht van Buurtbakens is volgens Nelleke dat het samen met de kerken is ontstaan. ‘Zij spraken heel open over hun situatie. Samen hebben we verkend wat nodig is, voor het belang van de kerken, voor het monumentale gebouw, maar ook voor de mensen.’

Het is belangrijk dat je als gemeentelijke overheid de plek van het kerkgebouw goed kent en je verdiept in de geloofsgemeenschap. Nelleke: ‘Je wilt

de waarde en kracht van het gebouw en de bijzondere geschiedenis laten zien. Het is aan de gemeente om alles samen te brengen – over de afdelingen heen. Dat was vanuit de Erfgoed Deal ook een van de aandachtspunten: vanuit het erfgoed, vanuit het fysieke gebouw, én vanuit het sociaal domein naar de kerken kijken.’ Nelleke vergelijkt het Buurtbakens-idee met de rol van kerken in de middeleeuwen. ‘Toen waren kerkgebouwen veel meer onderdeel van het dagelijks leven, als ontmoetingsplek, dat hoopt Buurtbakens een beetje terug te brengen.’

Via de uitkering van de Erfgoed Deal kon Buurtbakens dus daadwerkelijk van de grond komen. De naam Buurtbakens klinkt als een klok, erkent Nelleke. ‘We zaten in een voorbereidende werksessie waarin we zochten naar de betekenis van het kerkgebouw voor de toekomst. ‘De kerktoren is letterlijk een baken in de buurt’, zei een collega vanuit het sociaal domein toen, ‘ik zit met buurtbakens in m’n hoofd’. Dat heb ik omarmd en op de

flipover geschreven: zo is de naam Buurtbakens ontstaan.’

Het advies van Nelleke voor andere kerken of gemeenten die óók een Buurtbaken willen opzetten, is het volgende. ‘Het vertrouwen om samen te werken is een belangrijke component van Buurtbakens waar veel tijd en energie in gaat zitten. Hou er rekening mee dat het opzetten van Buurtbakens een intensief traject is. Het gaat om verbinding en doorzettingsvermogen. En om een gelijkwaardig gesprek.’

‘In de middeleeuwen waren kerkgebouwen veel meer onderdeel van het dagelijks leven, als ontmoetingsplek, dat hoopt Buurtbakens een beetje terug te brengen.’

Al tientallen jaren oriënteert Hans Luttik zich namens Haarlemse kerken op hun rol in de stad. 'Sommige geloofsgemeenschappen worden kleiner en moeten zich bezinnen op de haalbaarheid van hun activiteiten en de inzet van hun gebouwen, anderen groeien,' legt Hans uit. 'Tegelijkertijd willen veel kerken zich in de veranderende samenleving inzetten voor de wijk waar zij staan en waar ze actief zijn.' Vanuit die gedachte willen de kerken in Haarlem verder bouwen aan de relaties met mede-buurtbewoners en verschillende organisaties.

Vanuit de kerkenvisie die in Haarlem werd opgezet, kwam het project Buurtbakens voort. Buurtbakens was een prima optie om alle ideeën voor projecten in Haarlemse kerken vorm te geven, aldus Hans. De kerken willen de gebouwen langer kunnen beheren, maar ook graag dat de gebouwen vaker en beter gebruikt worden voor de samenleving. 'Dat willen we graag doen door samen met de andere organisaties bij Buurtbakens mee te denken en inspireren. Wij willen immers graag lessen leren voor de tientallen andere kerken in de stad.'

'Ik zie er naar uit dat kerken en maatschappelijke partners kansen zullen realiseren en hoop dat we meer kansen in beeld krijgen door Buurtbakens.'

Het zal voor de zeven Buurtbakenskerken best zoeken zijn naar een goede aanpak om te matchen met andere organisaties en activiteiten, denkt Hans. 'De gebouwen staan buiten de weekenden te vaak leeg, en Buurtbakens is een verkenningstocht van beide kanten. Het is fijn dat de kerken, maar ook de gemeente veel meer dan vroeger openstaan om samen te werken. En omdat het bij de kerken vooral neerkomt op vrijwilligers helpt het dat de gemeente ondersteunt bij bijvoorbeeld duurzaamheid of gebouwenbeheer.'

Vanuit zijn decennialange ervaring met kerken heeft Hans een advies voor wie ook een 'Buurtbakens' wil gaan opzetten. 'Probeer zaken niet in je eentje op te lossen, maar zoek contact met anderen in je dorp of andere steden waar vergelijkbare processen aan de hand zijn. Samenwerking helpt enorm.'

Als uitdaging/toekomstig leermoment rond Buurtbakens noemt Hans het volgende. 'Hoe kunnen we de lessen die we leren ook in de toekomst

vasthouden, omdat zowel bij de gemeente als bij de kerken mensen regelmatig een andere rol krijgen – hoe hou je dan de kennis en ervaring levend?'

Wanneer is Buurtbakens een succes? 'Voor ons is dat als de deelnemende kerken blij zijn met de resultaten die hen verder hebben geholpen. En als er stevige voorbeelden komen van wat er mogelijk is als je samenwerkt, dat die voorbeelden inspireren en verder helpen. En ik zie er naar uit dat kerken en maatschappelijke partners kansen zullen realiseren en hoop dat we meer kansen in beeld krijgen door Buurtbakens.'

HANS LUTTIK

'Wij zien kansen voor de stad'

Hans Luttik van Geloven in de Stad en de Raad van Kerken Haarlem

SARA STROUX

‘De bijgebouwen bieden veel mogelijkheden’

Sara Stroux maakt deel uit van het vaste Buurtbakens-team en onderzocht de mogelijkheden voor ander gebruik en nieuwe functies van de zeven kerkgebouwen.

Sara is restauratie-architect en werkt als onderzoeker op het snijvlak tussen gebouwd erfgoed en (her)ontwerp. Zij bezocht de Buurtbakens-kerken om te kijken wat er mogelijk is met de gebouwen. ‘Ik heb gekeken waar je rekening mee moet houden wat het historische gebouw betreft en waar ruimte zit voor nieuwe functies en aanpassingen aan het gebouw,’ vertelt Sara. ‘De zeven kerkgebouwen zijn heel verschillend, onder meer qua bouwjaar, erfgoed-waardes en onderdelen die beschermd (zouden) moeten worden. Het ene gebouw is ook kwetsbaarder voor bouwkundige aanpassingen dan het andere. Ik heb al die zaken in kaart gebracht, ook om duidelijk te maken welke onderdelen zoveel mogelijk moeten blijven en waar ruimte zit om te veranderen of bij te bouwen.’

Zo is per kerk onderzocht welke functies zouden passen, welke bouwkundige en energiebesparende ingrepen nodig zijn en welke ontwerprichting denkbaar is. Voor de monumentale Oosterkerk, waar ook voor de kerkzaal naar een nieuwe functie wordt gezocht, heeft Sara een zogeheten transformatiekader opgesteld. Sara: ‘Als je het gebruik van een cultuurhistorisch waardevol kerkgebouw oprekt, dan geeft zo’n kader enerzijds grenzen aan, bijvoorbeeld dat bepaalde ruimtelijke structuren behouden moeten blijven, en anderzijds de kansen, bijvoorbeeld waar

‘We hadden gedacht dat er veel verbouwd zou moeten worden, maar nu blijkt dat de grootte van ingrepen met het oog op nieuwe functies redelijk beperkt is.’

openingen mogelijk zijn in een gevel; of hoe extra vierkante meters gerealiseerd kunnen worden. Het transformatiekader is een instrument dat steeds vaker opkomt in de erfgoed- en restauratiewereld.’

Het onderzoek heeft Buurtbakens Haarlem duidelijk gemaakt dat er veel potentie in de bijgebouwen rond de kerken zit. ‘Je kunt die gebouwen zo gebruiken voor andere doeleinden,’ zegt Sara. ‘Het werd mij ook duidelijk dat kerkeigenaren zich daar nauwelijks van bewust zijn, het was bijzonder om hen te laten zien wat zij eigenlijk bezitten. We hadden gedacht dat er veel verbouwd zou moeten worden, maar nu blijkt dat de grootte van ingrepen met het oog op nieuwe functies redelijk beperkt is.’

Een tip van Sara. ‘Laat je als kerkeigenaar meenemen door iemand met ruimtelijk inzicht om het kerkgebouw en de potentie daarvan te ontdekken.

En als je in een vroeg stadium op de hoogte bent van de erfgoedwaardes van je gebouw, sta je heel anders in het gesprek met de gemeente en erfgoedpartijen en ben je je beter bewust van hoe je de ruimtelijke kwaliteiten van het gebouw kunt inzetten voor toekomstige ontwikkelingen. Als we deze kwaliteiten meer onder de aandacht weten te brengen, dan willen misschien meer mensen die ruimtes gebruiken of huren, want het zijn vaak prachtige gebouwen.’

De Oosterkerk was betrokken bij de kerkenvisie Haarlem toen van daaruit Buurtbakens werd opgestart. 'Iedereen vond dat meteen een goede kans om te onderzoeken hoe het gebouw behouden kan worden, en welk gecombineerd gebruik mogelijk is,' zegt Joke Rooseboom, medeverantwoordelijk voor het gebouwenbeheer van de Oosterkerk.

De Oosterkerk ligt aan de Zomerkade in Haarlem-Oost. Het karakteristieke bakstenen gebouw bestaat uit een kerkzaal, wijkzalen, kosterswoning en diaconessenwoning. Opvallend zijn de rode dakvlakken, en aan de straatzijde de volkstuintjes. De kerk wordt deels verhuurd aan een begrafenisondernemer, die er rouwkamers heeft. Regelmatig vinden er uitvaarten en concerten plaats. 'Dat het gebouw al regelmatig wordt verhuurd en door anderen wordt gebruikt, maakte het gemakkelijker om ons voor Buurtbakens aan te melden,' aldus Joke.

De toekomst van het gebouw speelde al voor de kerkenvisie. De protestantse wijkgemeente krimpt, in 2024 gaan de predikant en koster met pensioen en er was al besloten dat de Oosterkerk zou samengaan met de Ontmoetingskerk in Schalkwijk. Daarnaast stond ook vast dat de Oosterkerk niet verkocht wordt. Joke: 'Buurtbakens is vervolgens de aanjager geweest en heeft ervoor gezorgd dat het onderwerp continu op de agenda staat. Dat heeft ertoe geleid dat we helder hebben hoe we het gebouw de komende jaren zelf willen blijven gebruiken.' Dankzij en via Buurtbakens loopt er nu een haalbaarheidsonderzoek naar de exploita-

tie van het kerkgebouw waarbij twee scenario's worden onderzocht.

Het ene scenario gaat over de vraag of het mogelijk is de exploitatie rond te krijgen als de kerkzaal in gebruik blijft, en er andere, nieuwe activiteiten in de wijkzalen gaan plaatsvinden. Het andere scenario onderzoekt of er een partij in het gebouw kan komen die de kerkzaal gaat gebruiken, waarbij er een flexibel interieur komt, dat qua opstelling gewijzigd kan worden. Dat is voor de Oosterkerk het voorkeurs-scenario omdat de exploitatie dan op een stabiele manier rond te krijgen is; hiervoor werd inspiratie opgedaan bij de herbestemde St. Petruskerk in Vught, waar ook meerdere functies samenkomen. Bij beide opties blijft het mogelijk om een dienst te houden in de Oosterkerk, en ook kan de stiltemeditatie elke vrijdag blijven.

'Je moet als kerkeigenaar goed helder hebben wat je zelf wil met je gebouw, en welke ruimte beschikbaar is voor andere partijen. En voor dat proces moet je tijd vrijmaken.'

Het haalbaarheidsonderzoek wordt op alle vlakken vanuit Buurtbakens ondersteund, ervaart Joke. 'De contacten met de gemeente Haarlem zijn uitermate prettig. Het is fijn als mensen van buitenaf met verschillende expertise meedenken. Dat brengt nieuwe energie.' Als tip geeft Joke desgevraagd het volgende mee. 'Je moet als kerkeigenaar goed helder hebben wat je zelf wil met gebouw, en welke ruimte beschikbaar is voor andere partijen. En voor dat proces moet je tijd vrijmaken.'

Langzamerhand ontstaat nu ook inzicht in wat er in de wijk aan sociaal-maatschappelijke functies zijn die mogelijk in de kerk zouden passen. 'Zonder Buurtbakens hadden we dat niet (in)gezien, door samen te werken weten we nu wat kan. De Oosterkerk heeft een positieve naam in de wijk, dat speelt mee bij sociaal-maatschappelijke organisaties. Wij worden nu benaderd, het balletje van Buurtbakens gaat rollen.'

JOKE ROOSEBOOM

'Door Buurtbakens móesten we wel steeds nadenken over het gebouw'

Joke Roseboom van de Oosterkerk: 'Het is fijn als mensen van buitenaf met verschillende expertise meedenken. Dat brengt nieuwe energie.'

HH. Anna en Maria
Goede Herderkerk
Oosterkerk
Oude Kerk Spaarndam
Pelgrimkerk
Pinkstergemeente Immanuël
Shelter Haarlem

STASCHA NELIS

‘De ideale match vinden, blijkt toch een hele kluit’

Stascha Nelis werkt bij het Sociaal Domein van Gemeente Haarlem. Zij bracht de zeven kerken en maatschappelijke organisaties bij elkaar voor een duurzame toekomst als Buurtbaken.

Toen Stascha Nelis in januari onverwacht bij Buurtbakens betrokken raakte, moest ze even wennen aan het idee van welzijnsactiviteiten in een kerkgebouw. Maar toen ze de zeven Buurtbakens-kerken bezocht, viel haar op dat de kerkgebouwen al zijn ingericht op diverse doelgroepen en activiteiten. En inmiddels zit zij volop in het proces van matching en alles wat daarbij komt kijken.

In de kerkgebouwen zijn vaak al ontmoetingsruimtes, jongerenruimtes en kinderopvang aanwezig,' zegt Stascha. 'Daar zie je ook aan dat de kerk vroeger diende als een soort buurthuis. Dat idee proberen we via Buurtbakens terug te brengen.' Stascha is programmamanager huisvesting maatschappelijke voorzieningen bij de gemeente Haarlem. Met haar kennis van de wijken en maatschappelijke voorzieningen in de stad is zij een onmisbare schakel, en op de bijeenkomsten van Buurtbakens altijd druk in gesprek met iedereen.

De gedachte achter Buurtbakens is om de zeven kerken weer van meer betekenis voor de buurt te laten zijn. Dat kan door sociaal-maatschappelijke organisaties te matchen met een van de Buurtbakens-kerken. Samen met de gemeente wordt gezocht naar een passende samenwerking, bijvoorbeeld door combinaties te maken van zorg, welzijn en cultuur. Een muziekschool kan lessen verzorgen, er kunnen spreekuren van zorginstanties plaatsvinden, maar ook activiteiten gericht op ontmoeting en dagbesteding.

Die omschrijving in het projectplan van Buurtbakens schept een behoor-

lijke verwachting merkt Stascha. 'Wat in de praktijk tegenvalt is hoeveel zicht we daarop hebben en in welke mate de gemeente daarop kan en wenst te sturen.' Daarbij speelt mee dat alle welzijnsorganisaties in Haarlem sinds begin dit jaar onder een welzijnscoöperatie, Buurts, opereren. 'Dat maakt het op dit moment lastiger concreet te gaan matchen.'

Ook verschilt het per kerkgemeenschap welke activiteiten men gepast vindt om in het gebouw toe te laten. 'Yoga in de kerk juicht niet iedereen toe,' aldus Stascha. 'Dat realiseerde ik me niet zo, dat was voor mij een leermoment. De kerkeigenaar bepaalt de randvoorwaarden en accepteert een match pas als het plaatje compleet is, als het past bij de geloofsgemeenschap, exploitatie van het gebouw en eigen gebruik.'

Wat haar nog meer opviel: de kerken hebben hun tijd nodig om Buurtbakens te laten indalen. 'Mensen die naar de kerk gaan, hebben niet altijd de behoefte om zich te verbinden met de buurt. En de vertegenwoordigers van de kerk waar wij mee spreken, willen alles met hun achterban delen. De basis binnen de kerk telt zwaar mee,

dus moet je werken aan draagvlak. Een aantal kerken heeft een of meerdere werkgroepen gevormd voor Buurtbakens. Dat werkt goed.'

De potentie van de kerkgebouwen is helder voor Stascha: ze staan op zo'n mooie plek in de wijk, ze verdienen het om weer meer gebruikt te gaan worden. 'De verwachting leefde dat matches sneller en eenvoudiger tot stand zouden komen, maar ze realiseren, is toch nog een hele kluit.' De ideale match is volgens Stascha dat elk kerkgebouw een hoofdhuurder vindt die de kosten dekt. Daarmee kunnen andere buurtorganisaties in het gebouw gefaciliteerd worden en krijgt de kerkgemeenschap de exploitatie van het gebouw rond. 'Denk bijvoorbeeld aan een buurthuis, of een bibliotheek, die al breed wordt geprogrammeerd met taalles, concerten enzovoort. Enkele Buurtbakens-kerken kunnen goed als dagbesteding dienen, maar aan sommige gebouwen is veertig jaar niets gedaan, dus dat moet eerst op orde worden gemaakt.'

Al met al ervaart Stascha Buurtbakens tot nu toe als een proces waar wel voortgang in zit, maar dat soms met heel kleine stapjes vooruitgaat. Voor de komende maanden hoopt zij dat vanuit welzijnscoöperatie Buurts meer duidelijk wordt over huisvestingsplannen, en dat de Buurtbakens-kerken mee gaan doen met Burendag in september. 'Een open huis is dé manier om onverwachte matches tot stand te gaan brengen.'

Begin dit jaar bezochten Thijs Bennebroek en zijn collega's Linda Miedema en Floor Visser de zeven Buurtbakens-kerken en inspecteerden zij de gebouwen op duurzaamheid. Met een infrarood-camera spoorden zij warmtelekken – lees: energieverlies – op. Dat was het begin van een uitgebreid duurzaamheidsonderzoek voor elke Buurtbakens-kerk.

Inmiddels zijn de onderzoeken afgerond en de adviezen opgesteld. Elke kerkeigenaar is nu in het bezit van een gedetailleerd duurzaamheidsplan op maat van het eigen gebouw: in print én op een usb-tje werd dit eind juni overhandigd op een bijeenkomst in Spaarndam, in Buurtbakens-kerk de Oude Kerk.

Als restauratie-architect is Thijs Bennebroek veel met religieus erfgoed bezig en bij TPAHG Architecten is veel expertise in huis op het gebied van erfgoed, restauratie, herbestemming en duurzaamheid. De vraag van de gemeente Haarlem hoe de Buurtbakens-kerken verduurzaamd kunnen worden, ging om meer dan een technisch advies, vertelt Thijs. 'Er werd ons een uitgebreide onderzoeksvraag over zeven kerken voorgelegd. En omdat er mogelijk nieuwe functies in het kerkgebouw bijkomen en het gebouw misschien vaker gebruikt gaat worden, moesten meerdere opties worden meegenomen.'

Het duurzaamheidsonderzoek laat van elke Buurtbakens-kerk het gas- en elektraverbruik zien, daarnaast is een onderlinge vergelijking van die gegevens gemaakt. In de thermografische analyse worden de warmtelekken

aangegeven. Verder is voor elk gebouw aangegeven wat relatief eenvoudig met kleine ingrepen en beperkt budget te realiseren is, bijvoorbeeld het isoleren van het gewelf, een theaterdoek ophangen of kierdichting. Telkens geven de onderzoekers Thijs, Linda en Floor aan hoeveel procent een ingreep aan energiebesparing kan opleveren.

Uitgangspunt bij het duurzaamheidsonderzoek was om verder te kijken dan naar het gebouw alleen. 'Je kunt wel vloerverwarming adviseren, maar die functioneert alleen goed als het gebouw de hele week in gebruik is,' aldus Thijs. 'Toen we beter begrepen hoe het kerkgebouw gebruikt wordt of gebruikt kan gaan worden, en we inzicht hadden in het mogelijke energieverbruik, konden we beter adviseren over de technische aspecten.'

Naast de praktische eerste stappen die met een relatief kleine investering gezet kunnen worden, is vervolgens een breder energie-advies opgesteld. Voor elke kerk is berekend hoeveel zonnepanelen op het dak mogelijk zijn, en die berekening is aan de gemeentelijke regels getoetst. 'Met dit plan kan de kerk ook de boer op,' zegt Thijs, 'want er is veel interesse vanuit de buurt om zonne-energie af te nemen,

en dat past weer bij de maatschappelijke functie van de kerk. Overigens is wel nog onderzoek nodig naar de dakconstructie voordat de panelen gelegd kunnen worden.'

Tot slot hebben Thijs, Linda en Floor voor elke kerk de relevante subsidieregels uitgezocht, en is samen met de gemeente een checklist gemaakt zodat elke kerk gericht de subsidie kan aanvragen.

Thijs deelt graag drie tips om energie te besparen:

1. Zet de thermostaat lager als het orgel het toelaat. Vroeger zat je in de winter ook met je jas aan in de kerk.
2. Een theatergordijn isoleert goed en kun je prima halverwege een kerkzaal ophangen. Op de zondagen bespaar je ermee, en bij grote samenkomsten doe je het gordijn open.
3. De grootste besparing zit in het gedrag van de gebruiker. Als het licht automatisch uitgaat na anderhalf uur repeteren van het koor, dan ben je efficiënter in je energieverbruik.

Gevraagd naar leermomenten van Buurtbakens zegt hij: 'In het begin merkte ik dat sommige kerken misschien een beetje jaloers naar elkaar keken, maar nu zien ze dat elk gebouw bijzonder is. En dat een professional op bezoek komt en er met deskundige ogen naar kijkt, leidt tot een eigen herwaardering van het gebouw.'

THIJS BENNEBROEK

Een uitgebreid onderzoek naar de duurzaamheid in elke kerk

Thijs Bennebroek van TPAHG Architecten maakte met collega's Linda Miedema en Floor Visser een duurzaamheidsplan voor elke Buurtbakens-kerk.

‘Van versteend kerkplein naar een groene oase voor de hele buurt’

Bieke van Hees helpt bij het vergroenen van het plein van de Pinkstergemeente Immanuel.

Als landschapsarchitect weet Bieke van Hees wel raad met versteende pleinen en geasfalteerde buitenruimtes. Die krijgen onder haar handen een groene metamorfose. Ook het ommuurde binnenplein van de PG Immanuel staat een dergelijke make-over te wachten.

Deze Buurtbakens-kerk in de Indische buurt in Haarlem-Noord gaat met het Leger des Heils samenwerken, in de lage aanbouw wordt een buurtwinkel en ontmoetingsplek ingericht. Dat vraagt om een uitnodigende entree en buitenruimte.

Toen Bieke in het Buurtbakens-project aan de PG Immanuel werd gekoppeld, was snel duidelijk dat iedereen het versteende ommuurde binnenterrein graag wilde vergroenen en er een fijne verblijfsruimte van wilde maken. ‘Overdag moeten de leden van de kerk en de bezoekers van het Leger des Heils er op een prettige manier gebruik van kunnen maken,’ legt Bieke uit, ‘maar ‘s avonds en ‘s nachts moet het afgesloten kunnen worden.’

‘Het is goed als vooraf het verwachtingsniveau duidelijk is, hoe verloopt het ontwerpproces van een tuin, wat wordt in welke fase uitgewerkt en hoe wordt de tuin straks onderhouden?’

De hoge muur helpt niet om een open buurtbaken te worden. Daarom maakte Bieke een ontwerp waarbij die muur wordt vervangen door een hek. Dat wordt in de plantvakken opgenomen en gaat onderdeel uitmaken van de tuin. Zo ontstaat een openbare voortuin bij de hoofdingang van de kerk in de Medanstraat. In de tuin komen bankjes van hergebruikte materialen, een kruidenpluktuin en een klein grasveldje waar kinderen kunnen spelen. Bomen aan de straatzijde gaan zorgen voor een groenere uitstraling, regenwater kan infiltreren in de bodem en bloeiende planten vergroten de biodiversiteit. ‘Het verharde binnenterrein wordt zo een groene oase voor mens en dier,’ aldus Bieke.

Van het kerkplein een open tuin voor de buurt maken: hoe verliep dat proces? ‘Gaandeweg werd voor iedereen duidelijk dat om de nieuwe rol van buurtbaken te vervullen, er openheid en verbinding met buiten nodig zou zijn,’ vertelt Bieke. ‘En iedereen besepte dat er meer groen moest komen, maar men wist niet hoe.’ Bieke begeleidde en structureerde het proces en maakte ontwerpen. Het vertrouwen in haar werd versterkt omdat zij de Indische buurt Noord – een van de meeste versteende buurten in Haarlem – goed kent.

Ze woont er, maakt deel uit van de werkgroep Groen van de wijkraad en stelde eerder een vergroeningsplan op voor de wijk.

De leermomenten die Bieke wil delen voor Buurtbakens? ‘Het begint vaak met een droom. Daarna is het voor een kerk belangrijk om goed na te denken wat de eigen behoeften zijn, en ook om de juiste kennis en specialisten aan te trekken. En het is goed als vooraf het verwachtingsniveau duidelijk is, hoe verloopt het ontwerpproces van een tuin, wat wordt in welke fase uitgewerkt en hoe wordt de tuin straks onderhouden?’

Het eerste groen bij de PG Immanuel is trouwens al te zien. Op Burendag in september 2023 werd een geveltuin aangelegd. Bieke hoopt dat de kerk de financiën bij elkaar krijgt om de tuin en nieuwe entree echt te realiseren. ‘Dan komt de kerk als buurtbaken echt tot zijn recht’.

Judith van der Wildt is altijd bezig geweest met zingeving en spiritualiteit. Nu is zij directeur van Stadsklooster Haarlem en organiseert ze met haar team activiteiten gericht op bewustwording, zingeving en spiritualiteit. Dat Buurtbakens op haar pad kwam, paste daar precies bij.

We zijn ooit begonnen met een wekelijkse stiltemeditatie in de Grote of St.-Bavokerk. Deelnemers kwamen een half uur bijeen om ieder op een eigen manier in stilte te zijn. Inmiddels hebben we allerlei activiteiten gerealiseerd op vele inspirerende plekken in de stad,' vertelt Judith. 'De wekelijkse stiltemeditaties zijn gratis toegankelijk en worden gehouden op acht plekken, waaronder de Buurtbakens Pelgrimkerk en de Oosterkerk. In de Oosterkerk werd vorig seizoen ook de spirituele kring gehouden.'

Stadsklooster Haarlem is geen fysiek klooster, de stad is het klooster! Alle activiteiten vinden plaats op verschillende, inspirerende locaties in en rond de stad, zo ook in kerkgebouwen. Hoe kan er een match ontstaan met Buurtbakens? Judith: 'Ik ben bij alle Buurtbakens-bijeenkomsten aanwezig en in gesprek met de verschillende aange-

'Het is lastig om na te denken over vernieuwing buiten de eigen kring. Zoek partijen die daar al ervaring mee hebben. Ga niet het wiel opnieuw uitvinden, haal er expertise bij.'

sloten kerken om gevoel te krijgen bij de behoeften, mogelijkheden en de eigenheid van de kerken.

Wij staan als organisatie open voor samenwerking. We kunnen elkaar versterken in het realiseren van activiteiten in de kerkgebouwen die passen bij het gebouw, bij de visie van die kerk en bij de buurt waar de kerk staat.'

Voor de kerken is het heel fijn dat vanuit de gemeente wordt meege gedacht als het gaat om verbinding tussen kerkgebouw en sociaal domein, vindt Judith. Volgens haar kan het zinvol zijn om samen specifieker per wijk te kijken waar behoefte aan is, en een invulling te zoeken die recht doet aan de oorsprong van het kerkgebouw.

'De kerk is ooit met een religieuze bedoeling gebouwd. Daarin kun je een slag maken naar de huidige tijd. Want de behoefte aan spiritualiteit, stilte en rituelen is groot. Het kerkgebouw kan nog altijd veel betekenen voor menselijke basiswaarden, zoals bezinning en gemeenschap.'

Gevraagd naar leermomenten, somt Judith er drie op. 'Het is belangrijk dat je als kerk iets doet wat past bij wie je bent, zodat ook de kerkgemeenschap

zich senang voelt bij wat er gebeurt. Iets nieuws gaan doen is een grote stap, en dat hoeft niet in een keer te gaan.' Ten tweede: als een kerk iets nieuws gaat doen, betekent dat niet per definitie dat er iets anders verloren gaat, aldus Judith. 'Oud en nieuw kunnen naast elkaar bestaan. Het gaat erom oog te hebben voor wat er al is, en de impact daarvan te erkennen.' Derde punt: samenwerken. 'Het is lastig om na te denken over vernieuwing buiten de eigen kring. Zoek partijen die daar al ervaring mee hebben. Ga niet het wiel opnieuw uitvinden, haal er expertise bij.'

JUDITH VAN DER WILDT

'Iets nieuws gaan doen is een grote stap, dat hoeft niet in een keer te gaan'

Judith van der Wildt is directeur van Stadsklooster Haarlem. 'Als een kerk iets nieuws gaat doen, betekent dat niet per definitie dat er iets anders verloren gaat.'

THOMAS RAS & JORIS OBDAM

‘Er komt weer levendigheid in het gebouw’

Thomas Ras (boven) van de Oud-Katholieke kerk Anna en Maria en Joris Obdam (rechts) van de Antonius Gemeenschap vormden de eerste Buurtbakens-match.

Voor dit interview zijn Thomas Ras en Joris Obdam bijeen. Zij vertellen enthousiast over hun match – de eerste match die binnen Buurtbakens tot stand kwam. ‘Wij zijn een kleine kerkgemeenschap en het is moeilijk om het gebouw te onderhouden en de pastoor te kunnen blijven betalen,’ vertelt Thomas, penningmeester van de Oud-Katholieke parochie HH. Anna en Maria. ‘Het is een beetje toeval dat Buurtbakens net opkwam toen een huurder uit ons gebouw wegging.’

Joris Obdam is pastor van de Antonius Gemeenschap Haarlem, een actieve vrijwilligersorganisatie die met veel verschillende projecten zorgdraagt voor kwetsbare mensen in Haarlem. Joris: ‘Wij zitten nu nog in de Groenmarktkerk, maar die wordt verkocht. Door de kerkvisie waren we in het vizier van de gemeente, en die heeft ons voor een nieuwe, geschikte ruimte gekoppeld aan de Anna en Mariakerk.’

Elke eerste maandag en elke derde zaterdag van de maand zal de Antonius Gemeenschap, die werkt met 50 vrijwilligers en 1 betaalde kracht, een viering gaan houden in de Anna en Mariakerk. Sinds september heeft Joris er vier dagen per week zijn kantoor. ‘Voor ons was het belangrijk een match te voelen die we ook hadden met de parochianen en vrijwilligers van de Groenmarkt-kerk,’ zegt Joris. ‘Het is fijn dat dat hier zo is.’ Thomas vult aan: ‘Wij hebben elke zondagochtend een dienst, in de middag is er een dienst van de Anglicaanse kerk. Met de komst van de Antonius Gemeenschap komt er weer meer levendigheid in het gebouw. En

het werk van de Antonius Gemeenschap past goed bij onze kerk.’

De Oud-Katholieke Parochie is een katholieke geloofsgemeenschap die zich inzet voor de oecumene en openstaat voor iedereen. Ambten kunnen ook door vrouwen worden ingevuld, homosexualiteit wordt geaccepteerd en op Coming Outdag wordt de regenboogvlag gehesen. Enkele activiteiten van de Antonius Gemeenschap zijn het verzorgen van een drie-gangendiner voor 5 euro voor ouderen en eenzame mensen in Haarlem, en jongeren met een verstandelijke beperking opleiden voor werkzaamheden in de keuken.

Hun match verliep vrij soepel, vertelt Thomas. ‘Wij missen nogal eens vrijwilligers, we hadden ruimte over en

‘We kunnen niet de hoofdprijs vragen aan huur, maar voor ons is het ook belangrijk dat we alles goed kunnen regelen met elkaar.’

inkomsten te weinig. We kunnen niet de hoofdprijs vragen aan huur, maar voor ons is het ook belangrijk dat we alles goed kunnen regelen met elkaar. Door Joris leer ik ook weer andere partijen kennen, zodat allerlei nieuwe uitwisselingen ontstaan.’

Thomas somt enkele voordelen op van een Buurtbakens-kerk zijn. ‘Vanuit de gemeente wordt nu automatisch met ons meegedacht, bijvoorbeeld over maatschappelijke organisaties die ruimte nodig hebben. Er is ondersteuning van een architect, die denkt mee over het gebruik van het hele gebouw en over energiebesparing. We kregen hulp bij de aanvraag van vergunningen voor aangepaste toiletvoorzieningen. Al met al is er veel meer aandacht voor de ruimte die kerken te bieden hebben en dat de gemeente naast je staat.’

Als leermoment voor Buurtbakens geeft Thomas mee dat een match niet altijd vanzelfsprekend is. ‘Het is ook wel eens misgegaan. Wij blijven wel een kerk, en onze religieuze ruimte blijft zoals zij is. Niet iedere maatschappelijke organisatie wil of kan daar uiteindelijk mee omgaan.’

Blij met Buurtbakens

Tien deelnemers delen hun inzichten in het unieke kerkenproject waar kerken, gemeente Haarlem en maatschappelijke organisaties nieuwe ontmoetingsplaatsen maken voor de stad

